کە ڕۆمانووس بێ ئاگا دەبێت لە مێژوو!...سەدیق ڕواندزی

ڕۆمانی(من تامەزرۆی خۆشەویستیم بە نموونە)

لە دوای ڕاپەڕینەوە بەگشتی و لەم ساڵانەی دواییش بە تایبەتی، ژمارەیەکی زۆر لە ڕۆمان کەوتوونەتە بەر دیدەی خوێنەران. بەشێکی یەکجارکەمیان لێ دەرچێت، دەنا زۆربەی ئەو ڕۆمانانە نەخوێنراونەتەوە و پشت گوێ خراون. ئەم پشتگوێ خستنە، پەیوەندی بەوەوە نییە کە ڕەخنەگری ئەدەبیمان نییە وەك ئەوەی زۆرجاردەگوترێت، کە بۆ چوونێکی لاوازو و بێ ئەرگۆمێنتە، پەیوەندی بەوەوەش نییە کە خوێنەری جدی ڕۆمانمان نییە، بەڵکو پەیوەندی بەوەوە هەیە، کە لە ڕاستیدا زۆربەی زۆری ئەوانە، بە ناو ڕۆمان بوونە.

دەنا هیچ ڕەگەزێکی هونەری نووسینی ڕۆمانیان تێدانییە. چونکە ڕۆمان، ژانرێکی قورس و ئاڵۆزە و نووسینی پێویستی بە پاشخانێکی گەورەی ڕۆشنبیری لە هەموو ڕووێکەوە هەیە. تاکو ڕۆمانووس نەکەوێتە هەڵەی جۆراو جۆرەوە.کەچی بە پێچەوانەوە بە شێکی زۆری ئەوانەی ئەزموونی ڕۆمان تاقیدەکەنەوە و لە بنەڕەتدا ڕۆمانووس نین و لە بارەی نووسینی ڕۆمانەوە شارەزایەکی ئەوتۆیان نییە، لە ڕۆمانەکانیاندا هەڵەی زەق دەکەن و بێ ئەوەی هەستی پێ بکەن بە سەریاندا تێپەڕدەبێت.بەشێك لەو هەڵانە، پەیوەندییان بەوەوە هەیە، کە ئاگاداری ڕووداوە مێژووییەکان، زەمەن و قۆناغەکان نین. بۆیە کە دەگەڕێنەوە سەر ڕووداوێك،ئەوا بە دیدگای ئێستا ڕووداوەکانی ئەو کات دەبینن و دەخوێننەوە. لە کاتێکدا هەموو ڕووداوێك، پەیوەستە بە قۆناغ و زەمەنێکی دیاریکراو.

ڕۆمانێکم خوێندەوە، نووسەرەکەی باسی ساڵی کۆچڕەوی کوردان لە ساڵی 1991 دەکات، کەچی نووسیویەتی:(باران لە پێنج ملیۆن مرۆڤی کوردی دەدا).واتە هێندە بێ ئاگابووە لە نووسینی ڕۆمانەکەی، درکی بەوە نەکردووە کە ساڵی کۆچڕەوەکە، ژمارەی دانیشتووانی هەرێم، پێنج ملیۆن کەس نەبووە. وەلێ چونکە ئەو بە دیدگای ئێستا مێژووی ئەوکات دەبینێت، ئیدی هەر وادەزانێت کۆچڕەوەکە ئێستا ڕوویداوە. بۆیە یەکێك لەو ڕەگەزە گرنگانەی کە دەبێت ڕۆمانووس بە ئاگاییەوە بەرجەستەی بکات مێژووە.چونکە هەموو ڕووداوێکی مێژوویی، پەیوەندی

بە قۆناغێکەوە هەیە.ناکرێ ڕۆمانووس قۆناغەکان لە یەکتری
جیانەکاتەوە، کەچی ڕووداوەکان بگێڕێتەوە. لەو سۆنگەیەوە
ڕۆمانی(من تامەزرۆی خۆشەویستیم) یەکێکە لەو ڕۆمانانەی چەندین
هەڵەی زەقی مێژوویی تێدایە، کە دەریدەخەن نووسەری ڕۆمانەکە
ئاگاداری هیچ شتێك نییە و تەنها بە مەبەستی درێژکردنەوە ئەو
ڕووداونە باس دەکات. بەرلەوەی ئەو هەڵانە بە دەق دیاری بکەین،
کورتەیەك لە بارەی ناوەڕۆکی ڕۆمانەکەبۆ خوێنەران دەخەینە ڕوو.
ئەم ڕۆمانە، باس لە کچێك دەکات کە ناوی(هەژێن).
ئەم کچە، باوکی پێشمەرگەبووەوە لەگەڵ پۆلێك پێشمەرگەی تردوای
گەڕانەوەیان لە چاڵاکییەك شەهید دەکرێن. دوای شەهید کردنی
باوکی،دایکیشی شوودەکاتەوە. سەرەنجام داپیرە و باپیرەی هەژێن،
واتا دایك و باوکی(شێرزاد بازگر)ی پێشمەگەر، هەژێن گەورە دەکەن
و لە قۆناغی ناوەندیدا داپیرە و باپیرەشی یەك بە دوای یەك دەمرن.
هەژێن بۆ ئەوەی بێ لانە و سەرپەرشت نەمێنێتەوە، مامۆستا بەنازی
مامۆستای قوتابخانەکەی لەگوند، دەیگرێتە خۆی و دەرەنجام قۆ
ناغەکانی خوێندن تەواو دەکات.کوڕێکیشی خۆشدەوێت بە ناوی لاوێن و
ئەویش جێی دێڵێت و بەمەش جارێکی تر هەژێن بۆ بەش دەبێت لە
خۆشەویستی. دواجاریش ڕووداوەکانی ڕۆمانەکە کۆتاییان دێت. ئەمە
پوختەی ناوەڕۆکی ڕۆمانەکەیە، وەلێ نووسەری ڕۆمانەکە لە چەندین
لایەنی مێژوویی، بابەتی و هونەری کەوتۆتە هەڵەوە، کە لە خوارەوە
دەیانخەینە ڕوو:

یەکەم:هەڵەی ڕوداوو مێژوو:

بێگومان، مەرج نییە زەمەنی نێو دەق، هەمان زەمەنی مێژوویی واقیع
بێت و کرنۆلۆژیای ڕووداوەکان بە دوای یەکتری دابێن، وەلێ کاتێ
باسی ڕووداوێکی مێژوویی دەکەین، یان دیاردەیەکی سەردەم، ئەوا
دەبێت مێژوو وەك ئەوەی کە هەیە ئاماژەی پێ بدرێت. بۆنموونە:_ کە
باسی ئەنفالەکان دەکەین، ئەوا ناتوانین بڵێین ئەنفالەکان لە
هەفتاکان ڕوویداوە، چونکە مێژووی ئەو کارەساتە ساڵی(1988)ە.
ئەگەر باسی ئەنفالیش بکەین ، ئەوا هەمووومان دەزانین کە ساڵی 1988و
پێویست بە هیچ ئاماژەکردنێك ناکات. نووسەری ئەو ڕۆمانە، چەندین
ڕووداوی داونەتە پاڵ یەك بە بێ ئەوەی لە ڕووی زەمەنی و
مێژووییەوە هەر پەیوەندییان بە یەکترییەوە هەبێت،بەمەش کەوتۆتە
هەڵەی وا کەخۆشی هەستی پێ نەکردووە وەك:_
*کە شێرزاد بازگری پێشمەرگە و باوکی هەژێن، لە گەڕانەوەی
چاڵاکییەکدا لەشار، لە بناری چیای باواجی بە بۆردومانی فڕۆکە
شەهید دەبێت، هەر ئەو ڕۆژەش هەژێن لە دایك دەبێت.(ساڵی58ی

ڕۆمانەکە). واتە ئێمە لێرەدا لە بەردەم زەمەنی بەرلە ڕاپەڕینین کە پێش ساڵی 1991دەکات. دووساڵ پێشتریش دوای ئەنفالەکانە، کە قۆناغی خامۆشی و نەبوونی هیچ جموجۆڵێکە، کەواتە گریمان ڕووداوی شەهیدکردنی ئەو پێشمەرگەیە ساڵی(1987) یان پێشووتربووبێت.کەچی نووسەردەنووسێت:(هێشتا هەژێن تەمەنی پێنج ساڵان بوو کە باپیرەی بردی بۆ قوتابخانە، هەرچەندە تەمەنی گونجاو نەبوو، وەلێ چونکە زیرەك بوو وەریانگرت.لا24ی ڕۆمانەکە).کەواتە چوونی هەژێن بۆ قوتابخانە دەکەوێتە دوای ڕاپەڕین و ساڵی 1992.شەش ساڵی قۆناغی سەرەتایی و سێ ساڵی قۆناغی ناوەندیش کە داپیرە و باپیرەی دەمرن، نزیکەی دەکاتە ساڵی 2001. کەچی ڕۆماننووس لەو قۆناغەدا، باسی پۆلی نۆی بنەڕەتی و مۆبایل و زۆرشتی دیکەش دەکات!. کە بەرهەمی چەندین ساڵی دواترن.

کە هەژێن داپیرە و باپیرەی بەچەند مانگێکی کەم و بەدوای یەکتری دەمرن، ئەو پۆلی (سێی ناوەندییە) نەك(نۆی بنەڕەتی) وەك ئەوەی ڕۆماننووس نەیزانیوە،چونکە شوناسی قۆناغی نۆی بنەڕەتی لە دوای ساڵی 2007 داهات، کە تائێستا چەندین ڕۆماننووس و نووسەرم بینیون لە بەرهەمەکانیان، کەوتوونەتە ئەو هەڵە و ڕەخنەشم لێگرتوون.کەواتە کاتێ داپیرە و باپیرەی شەهێن دەمرن، ساڵی 2001ە. دوای مردنی ئەوانیش مامۆستا بەناز بۆ دڵنەوایی هەژێن دەباتەوە ماڵی خۆیان لە شار. نووسەری ڕۆمانەکە لەلاپەڕە 62دا دەنووسێت:(هەژێنم بردە بازاری گەورە و مارکێت و مۆڵەکان،لەو هەموو داهێنان و تەکنەلۆژیانوێیە سەری سوڕما.بردمە ئەو پارکە گەورەیەش کە کتێبخانەی لە نێو دروستکرابوو(مەبەست پارکی شەهید سامی عەبدولرەحمان و کتێبخانەی زەیتوونە لە نێو پارکەکە).چەندین پارکی دیکە و سەنتەری کولتووریم نیشاندان). واتە لە ساڵی 2001. نووسەری ڕۆمانەکە بیری چۆتەوە ئەو باسی کچێك و ڕووداوێك دەکات لە سەرەتای دووهەزارەکان،کەچی باسی پێشکەوتن و مۆڵ و پارکەکانی ئێستا دەکات، کە چەند ساڵێکی کەمە بینا کراون. ئەمە بۆ ئاگایەکی زەق و دیارە لە مێژوو.

- لەلاپەڕە 142دا، دوای ئەوەی هەژێن قۆناغەکانی خوێندن تەواو دەکات، دەچێتە زانکۆو لە قۆناغی دووەمی زانکۆدا، خاڵێکی بۆ سۆراغ و هەواڵپرسینی دێتەوە لای دوای ئەوەی چەندین ساڵ بوو دایکی جێی هێشتبوو. ئەو زەمەنە، ئەگەر بە پێی تەمەن و ژیانی هەژێن بێت، ساڵی 2007 دەکات.چونکە لەلاپەڕە 142دا دەنووسێت:(دایکی بیست ساڵە جێی هێشتووە. واتا 1987-2007)،

کەچی سەیر لەوە دایە نووسەرلە لاپەڕە 143ی ڕۆمانەکەی باسی(داعش و تونێلەکانی داعش!)دەکات. لە کاتێکدا هەفت ساڵ دواتر داعش سەریهەڵدا و پەلاماری کوردستانیدا. *لەلاپەڕە 87دا نووسیویەتی:(هەر چوار چڵای ماڵەکەم کوژانەوە). واتا مەبەستی ئەوەیە دایك و باوك و داپیرە و باپیرەی هەژێن مردن، لە کاتێکدا ئەو دایکی نەمردووە و ماوە و تەنها شووی کردۆتەوە!.

*لەلاپەڕە 134ی ڕۆمانەکەدا نووسەر نووسیویەتی:(هەژێن لە کۆلێژی پزیشکییە، کەچی دواتر لە لاپەڕە 153دا دەنووسێت:(ئەوەی هەژێن لە تەمەنی چوار ساڵی زانکۆیدا بژاری کردبوو). واتە نووسەر لێرەدا،تەمەنی زانکۆی هەژێنی بەچوار ساڵ داناوە. بێ ئاگابووە لەوەی کۆلیژی پزیشکی خوێندن تیایدا شەش ساڵە نەك چوار ساڵ، کە ئەمەش هەڵەیەکی دیکەی زەقە.

دووەم:_ زمانی ڕۆماننووس یان زمانی کارەکتەرەکان:_

یەکێك لەو هەڵانەی بەشێکی زۆری ئەوانەی ڕۆمان دەنووسن و شارەزایەکی ئەو تۆیان نییە ئەوەیە، کە خۆیان لە بری کارەکتەرو کەسایەتییەکان دەدوێن و ڕووداوەکان دەگێڕنەوە. واتا بیریان دەچێت کە دەبێ کەسایەتییەکان خۆیان بدوێن، سەرەنجامیش دەکەونە هەڵەوە. بۆنموونە: کارەکتەر نەخوێندەوارە، کەچی وەك ڕووناکبیرێك دەدوێت!.بە درێژایی ئەو ڕۆمانەش، هەستم بەوە نەکرد کە کارەکتەرەکان خۆیان دەدوێن، بەڵکو زۆر بە زەقی و تۆخی ئەوە دیارە کە نووسەری ڕۆمانەکەیە لە بری ئەوان دەدوێت. بۆنموونە:(باپیرەی هەژێن کە کەسێکی بە ساڵاچوو، میللی و گوندشینە، کەچی دەڵێت:(سەربەرزم کوڕەکەم، ئەو ڕۆژەی تۆ بەرە و ئاسمان هەڵکشایت، بازگرێکی تر لە دایك بوو، زنجیرەی بنەماڵەکەمان ناپچڕێ لا58). ئەم قسانە، لە قسەی کەسانێك دەچن، کە خوێندەواریی و ڕەوانبێژییەکی باشیان هەبێت، نەك قسەی پیرەمێردێك.هەروەها هەژێن کە تەمەنی تەنها چواردە ساڵە دەڵێت:(دەبێ من بەرهەمی گوناهێك بووبم وبە نهێنی لە دایك ببم، کرابمە مەلۆتکەیەك و بەیانییەك بەرلە مەلا بانگدان لە بەردەم مزگەوتێك فڕێدرابم. لا65). ئەمە لە قسەی کچێکی هەرزەکارەی چواردە ساڵی ناچێت کە هێشتا لەوانەیە مانای وشەی زۆڵ نەزانێت. لەدەیان شوێنی دیکەش، نووسەر خۆی لە بری کارەکتەرەکان دەدوێت و قسە دەکات. کە خوێنەران دەتوانن بۆ

دڵنیایی ڕۆمانەکە بخوێننەوە.هاوکات لە گەلێك شوێنی ڕۆمانەکەشی زمانێکی وەسفییانەی وا بەرجەستە دەکات، کە زمانی نووسینی ڕۆمان نییە. وەك لاپەڕە(112). سێیەم: هەڵەی دەربڕین وگوزارشتکردن:_

لەو ڕۆمانە،چەندین دەربڕین و گوزارشتکردنی نابابەتییانەم کەوتنە بەرچاو، کە بۆ من وەك خوێنەرێك جێگەی ڕەخنەکردن و سەرنج بوون،کە چۆن نووسەری ڕۆمانەکە،کە خۆشی چیرۆکنووسە و چەند بەرهەمێکی ئەدەبی هەیە، ئەمە دید و تێڕوانینیەتی.لە خوارەوە ئاماژە بە بەشێکیان دەدەم:_

*لا4 نووسیویەتی:(ئەندامەکانی بیستنی من). ئەمە چ مانایەکی هەیە؟ مەگەر بیستن خۆی هەست و گوێچکەش ئەندامێکی لەش نییە!؟. *لا14 نووسیویەتی:(سواری ئەسپێکی سپی وەك هێلکە ببوو). هێڵکە لەو ڕستەیەدا، هیچ جوانییەکی بەو دەربڕینە بەخشیوە؟.

*لا14 نووسیویەتی:(ڕەوە ئوتومبێلەکان). ڕەوە ئوتومبێل چییە؟!. *لا17 نووسیویەتی:(چریکەی هەڵۆ). بەڵام دەنگی هەڵۆ(سیڕە)یە نەك چریکە.

*لا24 نووسیویەتی:(گەرباپیرەی نادروست بووایە).لە ڕۆمانەکەدا مەبەست نەخۆشکەوتنی باپیرەیە، بەڵام نادروست نابێت چونکە ئەمە بە مانای نەگونجاو دێت.

*لا55 نووسیویەتی:(لەهەموومزگەوتەکان بانگ دەدرا).لە ڕۆمانەکەدا، مەبەست ئەو بانگەوازەیە کەلە سەردەمی شاخدا پێشمەرگە کە دەهاتنە شارەکان لە مزگەوتەکان دەیانکرد.بۆیە بانگەوازە نەك بانگ، کە دوو وشەی تەواو جیاوازن لە یەکتری. چونکە هەموو دەمێك بانگ نادرێت و کاتەکانی دیاریکراون.

*لا56 نووسیویەتی:(کاغەزی ناسك!). *لا101 نووسیویەتی:(ئەدی خوا بۆ نێرو مێی دروستکردووە،بۆ ئەوە نییە جووت بن و وەچە بنێنەوە؟).بە ڕاستی کارەساتە ئەمە بیر کردنەوەی نووسەری ڕۆمان بێت!.ئەم تێڕوانینە،چ جیاوازییەکی هەیە لەگەڵ تێڕوانینی ڕەشۆکی و میللی؟ ئەگەر پەیوەندی نێرو مێ هەر بۆ وەچە خستنەوە بێت، ئاخۆ هیچ جیاوازییەك دەمێنێتەوە لە نێوان مرۆڤ و ئاژەڵ؟!.سەیر لەوە دایە لەلاپەڕە 111ی ڕۆمانەکە، نووسەر دژی ئەو بۆچوونەی خۆی دەوەستێتەوە.

*لا104 نووسیویەتی:(قەرەبۆی هەموو ئەو تەمەنە دەکەمەوە کە نەمگوت باوکە).چونکە ئەو ڕۆژەی هەژێن لە دایك دەبێت،هەمان ڕۆژیش شێرزاد بازگری باوکی شەهید دەبێت.

*ڵا108 نووسیویەتی:(هەژێن دەیگوت ئەگەر یەکێکم خۆشبووێت دەبێ لەباوکم بچێت). ئەم دەربڕینە، گوزارشت لەوە دەکات کە هەژێن باوکی خۆی بینیبێت. نووسەری ڕۆمانەکە بێ ئەوەی هەستی پێ بکات، کە وتۆتە پارادۆکسی واتاوە.
*ڵا122 نووسیویەتی:(تۆپەڵە تیشکێکی سپی هێلکەیی).ئەم جۆرە دەربڕینانە، نیشانەی ئەوەن کە چۆن کەسانێك بە زمانێکی هەژار لە ڕووی دەربڕینەوە ڕۆمان دەنووسن.دەنا تۆپەڵە تیشك چ مانایەکی تێدایە؟. *ڵا124 نووسیویەتی:(نەدەبوو هەژێن ڕەبەن بمێنێتەوە).نووسەری ڕۆمانەکە، لێرەداجیاوازی لە نێوان دۆخی نێرو مێ نەکردووە.چونکە ڕەبەن بۆ نێر بەکار دێت، بۆ ڕەگەزی مێ قەیڕە دروستە.
*ڵا133 نووسیویەتی:(باشترین شوێن بۆهەڵبژاردنی هاوسەر زانکۆیە.). ئەوە بۆیە زانکۆکانمان بێ داهێنان و مەعریفەن، چونکە بە شوێنی خۆشەویستی و کەپڵ و کەپڵداری دەزانین. *ڵا 155نووسیویەتی:(لە ناخەوە وەك مەنجەڵی ساوار دەکوڵا).بۆچی ساواربێت؟.

*ڵا156 نووسیویەتی:_(لە نێو دەریایەکی سپی خوێنین).جاکە خوێنینە، چۆن سپییە؟!.
وێرای ئەو سەرنجانەمان وەك خوێنەرێکی ڕۆمان، هاوکات تێبینیمان لەبارەی زمانی ڕۆمانەکەشەوەهەیە. چونکە زمانی ڕۆمانەکە، زمانێکی وەسفی ڕووت، واقیعی و سادەیە،کە هیچ جوانکاری و هونەرێکی تێدانییە. گەرچی نووسەری ڕۆمانەکە هەوڵیداوە وەك زمانی نووسینی ڕۆمان بەرجەستەی بکات،وە□□ بە بڕوای من تیایدا سەرکەوتوو نەبووە.دواجاردەڵێم،مەرج نییە ئەوەی لە نووسینی چیڕۆکداسەرکەوتووبوو،لە نووسینی ڕۆمانیشدا سەرکەوتوو بێت.چونکە ڕۆمان و چیڕۆك، ڕاستە لە چەندین توخم وەك یەك و هاوبەشن، وە□□ دوو ژانری ئەدەبی تەواو لە یەکتری جیاوازن.بەشێك لە چیڕۆکنووسەکانی ئێمە، ڕۆمان وەك چیرۆك دەبینن بۆیە دەکەونە هەڵەوە. چونکە نووسینی ڕۆمان باگراوەندێکی گەورەی ڕۆشنبیری و مەعریفی دەوێت. بۆ ئەوەی کە باسی ڕووداوێکمان کرد نەکەوینە هەڵەوە!!..

سەدیق سەعید ڕواندزی

*پەراوێز:_من تامەزرۆی خۆشەویستیم/ ڕۆمان/ نووسینی

ئاسۆحەسەن/ساڵی چاپ 2019..

*ئەم بابەتە لە ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ ژمارە(1111)لە 7/11/2019 بڵاوکراوەتەوە.